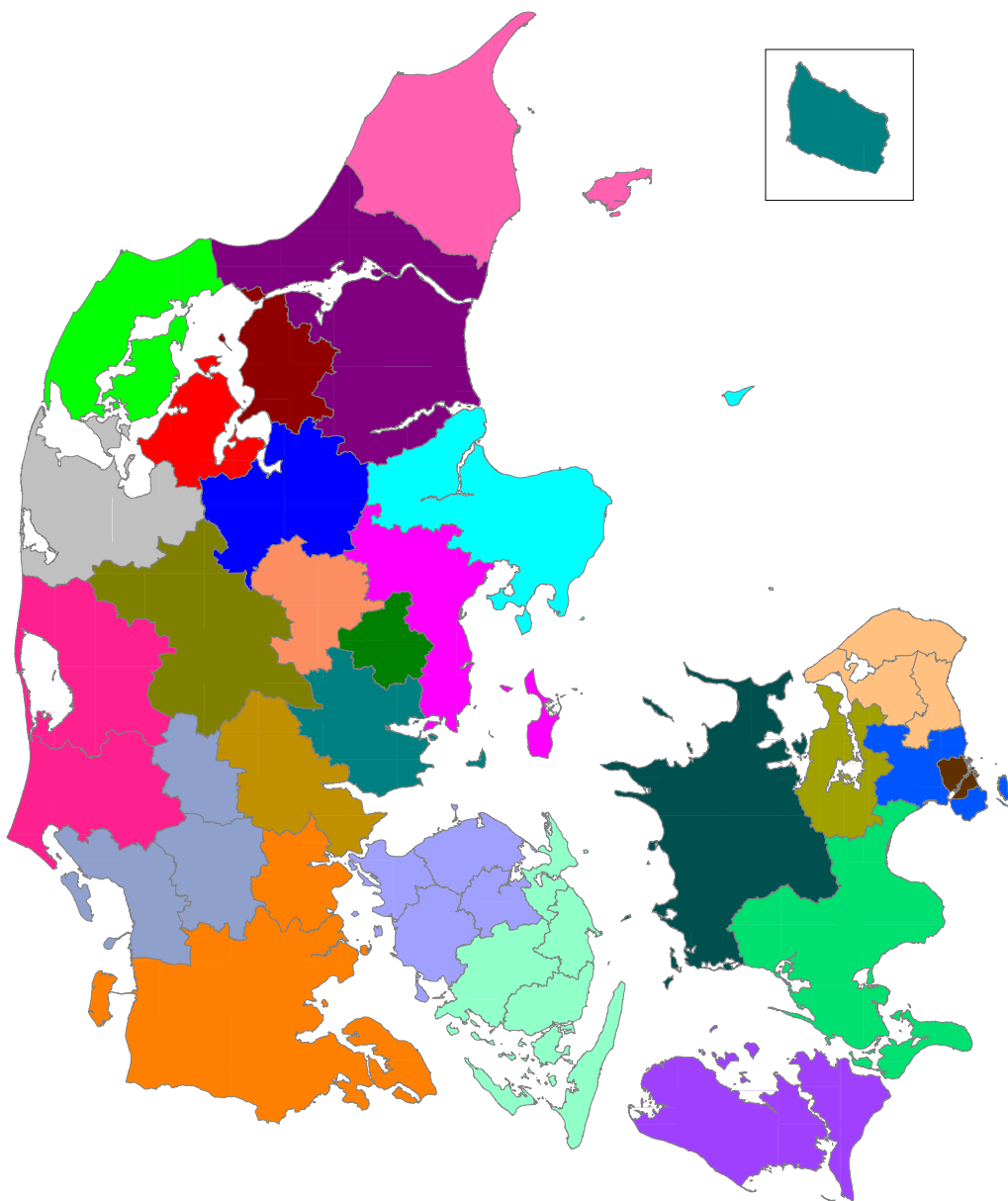

*De arkæologiske ansvarsområder i Danmark
fordelt på storkommuner.*

Arkæologi – hvorfor udgraver vi?

Arkæologi og de mange spændende fund, der i disse år gøres i jorden som følge af den store byggeaktivitet, har stor folkelig interesse og opbakning.

Det kommer til udtryk ved rekordstore besøgstal på mange museer. Blandt andet havde Nationalmuseet i 2019 knap to millioner besøgende fordelt på 20 besøgssteder, ligesom Nordjyllands Historiske Museum også mærker en stigende publikumsinteresse.

Af mediebilledet fremgår det tydeligt, at danskerne interesserer sig for arkæologi og historie. Fx bringes der ofte historier om fantastiske fund som skatte, middelaldersværd, massegrave og meget andet relateret til arkæologi og forskning. DR har sågar i 2017 med stor succes vist programmet ”Historien om Danmark” med Lars Mikkelsen som fortæller og vært, som begynder i stenalderen og slutter i 1900-tallet. TV2 Nord valgte i 2019 i et mere regionalt perspektiv at vise fire udsendelser om arkæologiske udgravninger omkring Aalborg med små fortællinger, hvor arkæologer viste sine yndlingsoldsager frem.

Den store folkelige interesse kommer også til udtryk ved, at der aldrig har været så mange som nu, der går med metaldektector. Det har resulteret i fund af en række nye vigtige bo- og gravpladser med dertilhørende anlæg og genstande – fund, som på langt sigt gør, at danmarkshistorien skal skrives om. Se fx Torben Trier Christiansens artikel om gravpladsen ved Vaarst i nærværende årbog.

Men hvori består så problemet, hvis arkæologi primært skaber gode historier om vores fælles forhistorie og kulturarv og på den måde bidrager til en form for fællesskabsfølelse, hvad enten det er som viking, kimbrere, Aalborg der gjorde oprør mod feltherre

*Frivillige detektorfolk
afsøger i samarbejde med
Nordjyllands Historiske
Museum en mark ved
Vaarst i Himmerland.
Foto: Free Like Drone.*

Rantzaus lejetropper i 1534 eller noget helt fjerde? Problemerne opstår ofte, når økonomisk trængte kommuner eller private bygherrer skal betale større udgifter til arkæologi i forbindelse med byggeri og byggemodning.

Museumsloven og de kulturhistoriske museer

I dag varetages det arkæologiske ansvar i Danmark af 27 kulturhistoriske museer med hvert sit geografiske ansvarsområde. Dette arbejde er uddelegeret af Slots- og Kulturstyrelsen, som er øverste myndighed inden for arkæologi og museumsdrift og underlagt Kulturministeriet.

Museernes arbejde består blandt andet i at gennemgå lokalplaner, byggesager, råstofansøgninger mv. for at sikre de kulturhistoriske interesser, således at væsentlige fortidsminder ikke bortgraves i forbindelse med anlægsarbejder. Museerne gennemfører i den forbindelse både forundersøgelser og i mange tilfælde også egentlige udgravninger.

De enkelte museer er underlagt Museumsloven og kvalitetskrav fra Slots- og Kulturstyrelsen for at kunne varetage det arkæologiske ansvar og sikre en høj og ensartet standard. Kvalitetskravene omfatter blandt andet krav til indsamling, registrering, formidling, forskning og bevaring, også kaldet de fem museumsøjler. Dertil kommer krav til forvaltning og administration. Den

nuværende Museumslov, som er fra 2003, er vedtaget af et bredt forlig i Folketinget bestående blandt andet af Socialdemokratiet og Venstre.

Processen i forbindelse med arkæologiske udgravninger

Arkæologiske udgravninger starter som regel med, at der skal laves en ny lokalplan, graves ud til en kælder i den middelalderlige bykerne eller lignende. Med udgangspunkt i planmaterialet laver museerne først en arkivalsk kontrol, der resulterer i en udtalelse med museets anbefalinger til den pågældende bygherre. Det vil sige, at man ved hjælp af kortmateriale gennemgår det aktuelle område for kendte fortidsminder og andre faktorer, der kan have indflydelse på, om der eventuelt findes noget af arkæologisk interesse i det pågældende område.

Med mindre der er fortidsminder på arealet, er en efterfølgende forundersøgelse frivillig, men museerne anbefaler ofte at få lavet en forundersøgelse for at undgå ubehagelige og fordyrende overraskelser for bygherren, når først byggeprocessen er gået i gang. I forbindelse med byggemodninger og lignende er det for bygherren nogle gange muligt at flytte byggefelter, så udgifterne til arkæologi kan undgås eller minimeres, og fortidsminderne der-

Arkæologer og arkæologistuderende fra Aarhus Universitet afrenser hustomter fra jernalderen i Aalborg Øst forud for en kommende busvej.

med bevares til eftertiden. Museumsloven handler netop om at prøve at bevare eventuelle fortidsminder til eftertiden. Arkæologer ønsker således ikke, som mange fejlagtigt tror, at udgrave alt, men ser helst at fortidsminderne bevares til eftertiden som en del af vores fælles kulturarv.

Både forundersøgelser over en vis størrelse og egentlige udgravninger betales af den, som vil bortgrave og dermed ødelægge det, som er i jorden. Museerne kan ikke frit vælge, hvor de vil grave, men kun der, hvor der foreligger en konkret trussel mod fortidsmindet - som fx et byggeri. Når der fx i forbindelse med en forundersøgelse fremkommer få eller dårligt bevarede arkæologiske anlæg, som fx resterne efter en hustomt, prøver museet gerne at afslutte sagen med det samme uden at indstille området til en udgravning for at spare bygherre for tid og penge. Vi er således altid bevidste om, at vi graver for andres penge, men er dog også via lovgivningen forpligtiget til at lave så godt et stykke arkæolog-arbejde som muligt. Det er således en skrøne, at museerne udgraver alt, som man nogle gange kan læse i pressen, og at museerne tjener penge på at lave arkæologiske udgravninger.

Der er en skarp adskillelse mellem økonomien i de bygherrebetalte udgravninger og museets øvrige drift – museerne skal således hvert år redegøre for økonomien i den bygherrebetalte arkæologi over for staten. Alle udgravningsbudgetter kontrolleres desuden af Slots- og Kulturstyrelsen, før de sendes ud af huset. Dette sker for at sikre ensartethed på tværs af kommunegrænser i Danmark, og for at der ikke over- eller underbudgetteres – et felt der i øvrigt har nydt øget opmærksomhed fra Slots- og Kulturstyrelsens side efter en meget omtalt rapport fra Rigsrevisionen i 2019. Samtidig vurderer Slots- og Kulturstyrelsen, om der skal gives tilskud til bygherren for den pågældende undersøgelse.

Hvorfor er det vigtigt, at vi fortsat laver udgravninger?

Som arkæolog bliver man nogle gange mødt af en manglende forståelse for ens fag og en dyb skepsis over for, at privatpersoner og virksomheder skal betale for arkæologiske udgravninger. Denne skepsis ledsages typisk af spørgsmål fx ”Har I ikke gravet nok?”. Men arkæologiske anlæg og genstande kan ikke sådan skæres over en kam – betydningen varierer alt efter datering, beliggenhed og hvilken kontekst fundene optræder i. Grave kan fx nogle gange indeholde informationer om den gravlagtes køn, alder, religion, dødsårsag og status og andre gange kun få infor-

mationer. Dertil kommer naturligvis lokale og regionale forskelle, som også må kortlægges. Noget tilsvarende gælder andre typer af arkæologiske anlæg som fx et stolpehul, der kan indgå i mange forskellige typer af arkæologiske konstruktioner fx huse, hegn, kultanlæg, gravkonstruktioner osv. spredt ud over tid og rum. På tilsvarende vis kan oldtidens huse have meget forskellig betydning alt efter størrelse og konstruktion, tilknyttede fund og deres fysiske placering. Huse kan blandt andet rumme informationer om alder, erhverv, byggematerialer, rigdom og meget mere, hvilket tilsammen giver væsentlig ny viden om levevis og bebyggelsesmønstre. Arkæologiske fund er således aldrig forudsigelige og overrasker til stadighed – deraf de mange overskrifter i aviserne og på nettet.

Danmarkshistorien er en dynamisk proces, hvor de enkelte arkæologiske udgravninger kan betragtes som brikker i et stort puslespil, der er under konstant omlægning, fordi der er fremkommet vigtig ny viden. Samtidig er det en proces, der kører på flere forskellige niveauer. Det kan være ny viden om de vikinger, der levede ved Fjelsted nær Mariager, og som sikkert frekventerede vikingeborgen ved Fyrkat, rejste runesten i området og var med på vikingetogter. Eller om de første folk, der i slutningen af 700-tallet slog sig ned på en langstrakt kystnær lerbanke det sted, hvor Østerå løb ud i Limfjorden, og som sidenhen er blevet kendt som Aalborg.

Eksempel på hvor tæt Aalborgs historie er på byens nuværende beboere. Umiddelbart under vejbelægningen på hjørnet af Algade og Adelgade ved museet blev der i 2019 fundet en velbevaret plankevej fra slutningen af 1300-tallet.

Arkæologiske fund og den nye viden, som udgravningerne genererer, er ikke kun væsentlig for arkæologerne eller for det lokale kulturhistoriske museum. Fundene og historien tilhører os alle og er med til at fortælle, hvem vi er, og hvorfor vi er blevet, som vi er. Uden fortællingerne om Danmarks forhistorie og tilblivelse ville samfundet være fattigere og historien mindre nærværende.